

Тузяк Я. М.,

*кандидат геологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної та історичної геології і палеонтології,
завідувач Палеонтологічного музею
Львівського національного університету імені Івана Франка
м. Львів, Україна*

ГІРСЬКИЙ КРИМ – ПРИРОДНА, КУЛЬТУРНА, ІСТОРИЧНА Й ДУХОВНА СПАДЩИНА УКРАЇНИ

Гірський Крим з його унікальними природними ресурсами – різноманітним ландшафтом, геоморфологічними і тектонічними структурами, мінералогічними і петрографічними пам'ятками, комплексами палеонтологічних решток (фосилій), зумовлених особливостями геологічної будови території, палеоекологічними й палеогеографічними обставинами та умовами розташування, немає аналогів у світі і не підлягає відтворенню. Це регіон з давнім історичним корінням, який поєднує у собі різні історичні епохи, культуру, архітектуру, звичаї народів, які проживали на його теренах з давніх-давен. Він приваблював, приваблює і надалі буде приваблювати увагу науковців, дослідників різних галузей наук, поетів, письменників, художників, туристів та пересічних громадян. Ця природна, культурна, історична й духовна спадщина України потребує охорони і збереження, бо з часу російської окупації перетворилася з «туристичної Мекки» на військовий полігон, екологічний стан якої погіршується.

Одним з засобів збереження й охорони унікальних територій, які не підлягають відтворенню і мають не лише національне, а й міжнародне значення є створення геопарків з включенням їх у Всесвітню мережу ЮНЕСКО – поняття про загальну спадщину людства (або «всесвітню» спадщину), яка об'єднує пам'ятки виняткової історичної та культурної важливості з природними скарбами, що представляють значний інтерес через їх значення та їх естетичну привабливість. Важливу роль у започаткуванні та популяризації концепції геопарку відіграло *ЮНЕСКО*. З законодавчої точки зору одна з правових сфер, яка наразі швидко розширюється та залучає спеціалістів у всьому світі, – це право на культурну та природну спадщину, яке намагається створити міцну нормативно-правову систему з послідовністю у захисті та збереженні цінностей спадщини.

З цього приводу вже було кілька директив Європейського Союзу, пов'язаних з мігруючими видами, дикою флорою та фауною, природними середовищами існування, архітектурною спадщиною тощо.

Створення геопарків ЮНЕСКО, яке розпочалося 20 років тому, породило чітке поняття регіональної спадщини з точки зору власності та її збереження. У геопарку ЮНЕСКО спадщина та людська спільнота становлять фундаментальні стовпи сталого будівництва та розвитку. Тут спадщина розглядається цілісно як концепція з прикладним аспектом – природні цінності (біологічні та геологічні) через призму історії та культури. Завдяки такому підходу і природі, і культурі дозволяється показати їхні взаємозв'язки та взаємне значення: культурні цінності природи як джерела натхнення в мистецтві, архітектурі, звичаях і фольклорних традиціях. Таке розуміння елементів спадщини, природних, культурних чи архітектурних, дозволяє, перш за все, чітко зрозуміти їх важливість і ризики, які їм загрожують. Це, у свою чергу, визначає ймовірність захисту та збереження історичної і культурної пам'яті громади.

Концепція геопарку охоплює три складові геоосвіту, геотуризм і геоконсервацію [2]. Специфікою геопарків є цілісне ставлення до обох складових природи: неживої *мінеральної*, або *георізноманіття*, та біологічної, або *біорізноманіття*. Важливість такого цілісного дослідницького підходу до природи впливає з того факту, що він одночасно підкреслює роль георізноманіття як основи для життя, а також демонструє причинно-наслідкові зв'язки та взаємозалежність між геологічними та біологічними процесами, які пропонують нам краще розуміння природи та масштаб загроз, з якими вона зараз стикається, з реальними наслідками, які можна побачити в заходах та ініціативах щодо збереження.

Геопарк – це організаційна та управлінська структура, яка сприяє розумінню громадськістю процесів і явищ геологічного минулого, таких як формування континентів, еволюція форм життя, вулканізм, зміна клімату тощо. Приваблива та часто інтерактивна презентація та інтерпретація минулих подій, яка є відмінною рисою практики геопарків, ефективно сприяє геоосвіті, підтримує розуміння громадськістю необхідності геоконсервації та підтримує розвиток геотуризму. У своїх високих досягненнях трьох вищезазначених компонентів парадигми георізноманіття менеджери та наукові дослідники геопарків ЮНЕСКО тісно співпрацюють для покращення суспільного життя та наук про Землю.

У геопарку геоконсервація тісно переплітається з *геоосвітою* та *геотуризмом*. Геопарки плануються та розвиваються як природні лабораторії, в яких об'єкти та природні явища – не завжди легко зрозумілі – пояснюються студентам та широкій громадськості. Як передбачено ЮНЕСКО важливим критерієм для заснування є екологічний аспект – «геопарк є спеціальним місцем для розвитку екологічної освіти, яке сприяє педагогічним і методичним інноваціям, дослідженням у галузі геонаук і розвитку міждисциплінарних зв'язків

між науками про життя та Землю, а також між ними та іншими дисциплінами, залученими до вивчення історії та культурної спадщини регіону» [2]. У геопарку наукове та освітнє значення спадщини надає позитивні переваги місцевим громадам через туризм. Усі геопарки пропонують прогулянки з гідом, які чергують природні пам'ятки, геологічні об'єкти, біологічні об'єкти та місця історичного значення. Під час одного такого маршруту можна побачити місцезнаходження певних видів рослин і тварин у регіоні або різні аспекти історії Землі: гірські породи, мінерали, скам'янілості, тектонічні та осадові структури, які пояснюють різним верствам населення і туристам путівники та інформаційні панелі.

Гірський Крим, володіє такими природними скарбами, які мають важливе значення для національної і світової науки і мають бути збережені для наступних поколінь. Це музей під відкритим небом з комплексом геологічних пам'яток природи – геоморфологічних, ландшафтних, гідрологічних, спелеологічних, мінералогічних, петрографічних, стратиграфічних [1], палеонтологічних та ін. Створення геопарку на цій території сприятиме збереженню геоспадщини, її популяризації на міжнародному рівні, розвитку і промоції наук про Землю, сталому економічному розвитку регіону.

Список використаних джерел:

1. Anfimova, G. V., K. I. Derevska, V. P. Grytsenko. Inventory and Monitoring of Reference Sections in the Crimean Mountains. *Proceedings of the National Museum of Natural History*. Vol. 15. 2017. P. 3–14. DOI: <http://doi.org/10.15407/vnm.2017.15.003>
2. Grigorescu, D. A. Paleontological Heritage and its Conservation in the UNESCO European Geoparks. *Geoconservation Research*. Vol. 4. Issue 1. 2021. P. 6–24. <https://doi.org/10.30486/gcr.2021.1932182.1095>